

17. Настанак Пентатеуха (хипотеза о четири извора)

Предмет: Увод у Стари Завет

доц. др Ненад Божовић

Београд, 07.03.2024.

Литература

- **Главна:** М. Ердељан, *Посебан увод у Свето Писмо*, Фоча-Београд 2008, 33-52.
- W. Harrington, *Uvod u Stari Zavjet*, Zagreb 1993, 121-147.
- **Додатна:** E. Zenger, *Einleitung in das Alte Testament*, Stuttgart ⁵2004.
- В. Шнидевинд, *Како је Библија постала књига*, Крагујевац 2011.

Историја Пентатеух критике – традиционална мишљења

- Филон Александријски – извештај о Мојсијевој смрти „чудо“
- Талмуд – извештај написао Исус Навин
- Св. Јован Златоусти, бл. Јероним: приликом успостављања текста Петокњижја, „Јездра је додао и нешто свога“
- Иринеј Лионски: „Пошто су библијски списи током сужањства народа под Навукодоносором били уништени, а Јевреји су се вратили у земљу након 70 година, онда је Господ за време персијског цара Артаксеркса надахнуо свештеника Јездру из племена Левијевог да све речи пророчке из претходних времена још једном запише и у народу поново обнови Мојсијев закон“ (Против јереси 3, 21, 2)

Историја Пентатеух критике – Филолошки период

- Види лекцију бр. 3 – Историјски преглед Увода у СП (од патристичког до модерног)
- Филолошки период – почетак „ниже“ критике (14-16. в) – интересовање за језике и ауторитативно рукописно наслеђе

Историја Пентатеух критике - „Виша критика“ (17-18. в)

- развој реформације и природних наука, читање текста као профане књижевности
- Томас Хобс (Левијатан 1651): Пнз 11-27 писао Мојсије и само оне делове који му се у тексту приписују
- Спиноза (Трактатус, 1670): говор у трећем лицу, различит стил Мојсијевих директних говора и писања у трећем лицу

Старија хипотеза докумената – извора (Ältere Urkundenhypothese)

- Жан Астрик, (Conjectures 1766): примећује различита имена Божија и различите стилове писања и теолошке позиције текстова са различитим именима
- Цепкање Пентатеуха према именима Божијим Јахве и Елохим и слагање према хронолошким или стилским одликама (уверење да је редактор из незнања све помешао)
- Име Јахве употребљава тзв. јахвистички извор (J), а Елохим – тзв. елохистички (E)

Старија хипотеза докумената – извора (Ältere Urkundenhypothese)

- Модерна критичка школа (19-20. в)
- Ј. Ајхорн (Einleitung 1780): претходни извори сређени од стране редактора који има плански постављену композицију
- К. Илген – додаје још један слој тзв. елохисте – свештенички или РЕ који ће се касније идентификовати као посебан извор

Хипотеза фрагмената

- Пентатеух зборник разних фрагмената састављених без јасног поретка
- Де Вете (Dissertatio 1895): Основа Петокњижја је Пнз коме су касније придодати Ј и Е

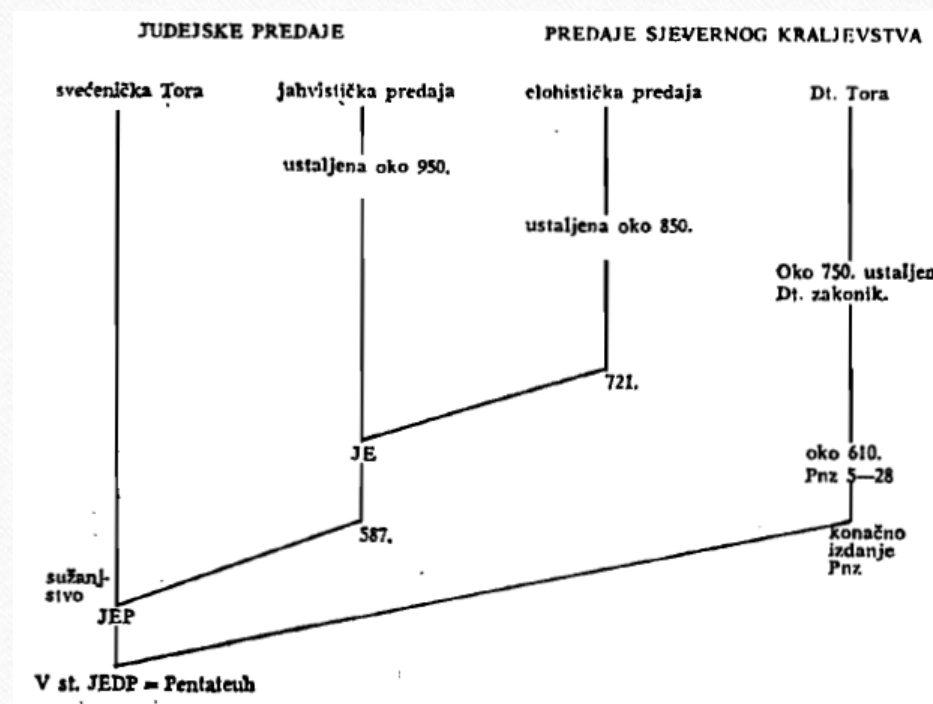
Новија хипотеза докумената – Граф-Велхаузенова хипотеза о четири извора

- Допуњавање старије хипотезе докумената или извора и издвајање укупно четири извора: јавистички (J), елохистички (E), девтерономистички (D) и свештенички (P - Priesterschrift)
- К. Граф (1866), Ј. Велхаузен (1883): покушај датирања настанка извора и њиховог спајања – редакција

Новија хипотеза докумената – Граф-Велхаузенова хипотеза о четири извора

- Јахвиста – 10-9. в. пХ –Јужно царство
- Елохиста – 8-7. в. пХ – Северно царство
- Девтерономион (Пнз) – око 621. – спајање предања Израиља и Јуде
- Свештенички (Р) – после вавилонског ропства
- Спајање ЈЕДР у 5. в. пХ

Новија хипотеза докумената – Граф-Велхаузенова хипотеза о четири извора

Јахвистички извор (Ј)

- Божије име Јахве
- Живо приповедање
- Усмено предање још пре Мојсија
- Антропоморфизми
- Теоцентрично схватање историје

Елохистички извор (Е)

- Божије име Елохим
- Узвишенија, трансцендентнија представа о Богу
- Сведеније приповедање, занимање за историју
- Истиче се личност Јаковљева и светилишта Ветил и Сихем
- Личност Мојсијева има кључну улогу

Девтерономиј (D)

- Основна теолошка мисао: уколико се Закон (Савез) са Синаја поштује, народ напредује, када се не поштује, народ пропада (бива кажњен)
- Доста законодавног материјала
- Прилагођавање елохистичких законских збирки за новији период
- Идеолошке позиције: постоји само један Бог и само један његов народ, неопходно је да постоји само један култ и само једно централно светилиште – слика Израилља под Синајем

Свештенички извор (Р)

- Интересовање за култске и ритуалне институције и свештенство
- Схематско и систематично излагање; Р се препознаје по формалном, сувопарном стилу, мањку поезије и честим понављањима без језичког елана.
- Приповедни опсег Р почиње са Пост 1 1-2 4а, развија се даље у приповестима о патријарсима, кулминира у догађајима под Синајем и протеже се све до Мојсијеве смрти (иако је позиционирање краја такође дискутабилно). Повезивање наративних целина врши се кроз наглашавање теолошких појмова: приповест о Аврааму испричана је кроз перспективу савеза (*berîṯ*), а приповест о Јакову кроз 'благослов' (*berâkâh*).

Свештенички извор (Р)

- Р дели историју на четири раздобља: стварање – потоп – Авраам – Мојсије, али и два: праповест света и (пра)повест Израила. Он кулминира у давању Закона и установљењу култа под Синајем и садржи детаљна образложења о приношењу жртава, о сакралној и профаној чистоти и нечистоти, полемику против паганских обичаја и гатања, благослове и проклетства и др.
- За датирање Р постоје различита мишљења: 1) Р је предегзилног порекла и потиче из Јосијиног времена; има елементе Силомског култа; 2) настао у току самог ропства – рекапитулира историју од стварања до установљења Израила у циљу очувања националног идентитета, а завршава се погледом на Обећану земљу; 3) Р је постегзилног датума и представља етиологију новоустановљеног Јерусалимског храма и култа.

Критички осврт на хипотезу о четири извора

- Хипотеза о четири извора у Петокњижју – доминантна теорија све до седамдесетих година 20. века
- Примена нових методских корака – жанровска критика, критика редакција, религијско-историјско поређење итд.

Критички осврт на хипотезу о четири извора

- Раздвајање текстова на основу имена Јахве и Елохим је непоуздано: оба писца користе понекад и једно и друго име
- Језичке разлике извора су понекад веома мале
- Примена хипотезе водила у бесконачно цепкање текста и то без постојања и минималног научног консензуса

Новији погледи на настанак Пентатеуха – нордијска школа

- усмена традиција претходи писаној, разлике у П. потичу још из усмених предања, а не од класичних докумената – извора и њиховог спајања
- усмена предања су се формирала при светилиштима и пророчким братствима
- мане приступа: не постоје сведочанства из периода усменог предања тако да се све заснива на још већим претпоставкама

Новији погледи на настанак Пентатеуха

- Три основна модела настанка Пентатеуха:
- 1) историја од стварања до Мојсијеве смрти као основни спис који је касније прошириван све до данашњег облика
- 2) скуп више различитих кохерентних извора уједињених у коначној редакцији
- 3) модел тзв. „венаца приповедака“ – скуп некохерентних приповедања на тему стварања, патријараха, изласка, доласка у Обећану земљу спојених у коначној редакцији

Канонски приступ (Canonical approach)

- Б. Чајлдс (Biblical Theology in Crisis, 1970), (Introduction, 1979) - против цепкања текста на мање целине и против хипотезе четири извора
- читање Петокњижја (и целог СП) као канонског, коначног и довршеног текста
- коначна редакција је такође теолошки исказ – систематика слагања текста ствара унутрашњу приповедну нит

Тренутна позиција истраживања

- Настанак Пентатеуха углавном иде у правцу модела „венаца приповедака“
- Извору Ј недостају континуитет наратије и јединственост теолошке позиције
- *Ј само једна од редакција ранијих предања* и не постоји као „независан извор“
- Р (свештенички) извор је једини извор у правом смислу речи

Тренутна позиција истраживања

- најскорија теза: у Петокњижју се могу разликовати само тзв. *не-свештеничка историја* која је млађа од Р и представља њену редакцију и конципирана је као реакција на њу (Р. Крац, Е. Блум, Е. Центер, Ј. Герц, К. Шмид)
- Р и не-Р
- J. L. Ska, *The Jahwist, a Hero with a Thousand Faces*, у: J.Gertz/К. Schmid/М.Witte (прр), *Abschied vom Jahwisten, die Komposition des Hexateuch in jüngsten Tradition* (BZAW 315), Berlin 2002, 1-23.